

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К., 1993. – 335 с.
2. Виноградов В.В. Русский язык (грамматическое учение о слове). – Изд. 2. – М.: Высшая школа, 1972. – 614 с.
3. Вихованець І.Р. Прийменикова система української мови. – К.: Наук.думка, 1980. – 386 с.
4. Вихованець Іван, Городенська Катерина. Теоретична морфологія української мови. – К.: Пульсари, 2004. – 398 с.
5. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. – К.: Наук.думка, 1988. – 256 с.
6. Історія української мови: Морфологія. – К.: Наук.думка, 1978. – 539 с.
7. Колодяжний А.С. Прийменик. – Вид-во Харківського ун-ту. – Харків, 1960. – 165 с.
8. Кучеренко І.К. Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія. – Ч.П. – Вид-во Київ.ун-ту, 1964. – 159 с.
9. Плющ М.Я. Граматика української мови: Морфеміка. Словотвір. Морфологія. – К.: Вища школа, 2005. – 286 с.
10. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике.–IV: Глагол.Местоимение.Числительное.Предлог. – М.-Л.: Изд.АН СССР,1941.–320с.
11. Словник української мови. В 11 т. – Т.V. – К.: Наук.думка, 1974. – 839 с.
12. Сучасна українська літературна мова. За ред. А.П.Грищенка. – К.: Вища школа, 1997. – 439 с.
13. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. За ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук.думка, 1969. – 583 с.
14. Шахматов А.А.Синтаксис русского языка. – Вып I.: Учение о предложениях и словосочетаниях. – Ленинград, 1925. – 441 с.

This article is analyzed the structure of preposition *o(ob)* + prepositional case of the noun. The types of semantic-syntactic references of these word combinations has been defined. The article has turned out the peculiarities of the semantic-syntactic references in the sentences.

Key words: preposition-case structure, prepositional case, semantic-syntactic references, tense references, object references, grammar system.

Л. І. Коткова

ПОРІВНЯЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ В ІДІОЛЕКТІ В.ВИННИЧЕНКА

Стаття присвячена виявленню місця порівнянь в індивідуальній мовній картині світу В.Винниченка. Проаналізовано зв'язок семантики порівнянь з художнім світом письменника, описано семантичні типи порівнянь, показано роль порівнянь у створенні лексичної структури образів В.Винниченка.

Виникнення нового значення слова – це завжди результат порівняння не менше двох денотатів. Порівняльні конструкції будуються таким чином: для одного денотата добирається оптимальний інший, відомий читачеві своїм лексичним вираженням та фоновими семами. Так відбувається пошук компаративної пари. Проте погляди мовознавців на феномен порівняння в системі виражально-зображальних засобів української мови не є узгодженими. У зв'язку з цим виникає надзвичайно багато суперечностей, різнотлумачень цього явища, що свідчить про його багатоплановість, багатоаспектність досліджень феномена, позначуваного терміном "порівняння". Зазначене вчені пояснюють об'єктивною складністю аналізованого мовного явища.

У лінгвістиці виокремлено функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій (Ю.Д.Апресян, В.І.Кононенко, Н.П.Шаповалова) та функціонально-стилістичний (Л.В.Голоух, О.А.Некрасова, О.І.Федоров), проаналізовано підрядні порівняльні речення (М.І.Вихристюк, М.С.Заоборна, Л.В.Прокопчук), схарактеризовано порівняння як складник фразеологічного шару (Л.А.Лебедева, М.Ф.Алефіренко, А.М.Найда), співвідношення порівняльних структур з метафоричними (Н.Д.Арутюнова, В.М.Вовк, Л.Ф.Присяжнюк) та як засіб формування індивідуально-авторського стилю (П.А.Морозов, О.І.Марчук, Л.І.М'ясянкіна).

О.О.Потебня стверджував, що "висхідною точкою думки є сприйняття явища, котре безпосередньо діє на чуття; але у власне порівнянні це явище аперцептується чи пояснюється двічі: спочатку безпосередньо, у тій половині порівняння, яке виражає символ, потім – посередньо, разом з дією – у другій половині, зміст якої стає більш близьким для суб'єкта думки і менш доступним для безпосереднього сприйняття" [9, с.147].

Порівняння відображає дійсність у свідомості людини, у відтвореній нею мовній діяльності. У ньому простежено зв'язки людини з навколишнім світом, конкретним смисловим і естетичним досвідом, із законами мислення. Функціонально-семантична категорія порівняння є "різноплановою величиною, яка об'єднує елементи різних ієрархічних мовних рівнів, що реалізують її семантику" [7, с.11].

На сучасному етапі розвитку українського мовознавства актуальними є студії, присвячені мовностилістичним особливостям художніх дискурсів, з'ясування їхнього творчого характеру та специфічних рис відображення авторського бачення світу. Через художнє мовомислення митця простежуємо внутрішню індивідуальну мовну картину світу. Узуальні порівняння не визначають своєрідність ідіостилу письменника, тому особливу увагу зосереджено на індивідуально-авторських структурах. В.Винниченко віддає перевагу свіжим, новоствореним, оказіонального характеру порівнянням. Художнє порівняння письменника розкриває нові аспекти вже відомого, надаючи експресивного забарвлення всьому висловленню.

Порівняння в ідіолекті В.Винниченка належать до домінувальних стилістичних фігур, вони сприяють неповторності, індивідуальності, самотності й водночас передають найважливіші відтінки семантичних планів. Письменник полюбляє нагороджувати їх, уживаючи в одній синтаксичній структурі по декілька порівнянь: *Завіса на вікні напнулає, немов вітрило, а на небі висить, як велетенська китиця винограду, попелясто-синя хмара* [3, с.280].

Нестандартність мовомислення В.Винниченка полягає у своєрідності побудови семантичних типів компаративних конструкцій. В ідіолекті В.Винниченка виявлено семантичні поля (групи слів, що належать до різних частин мови) та лексико-семантичні групи (об'єднання слів, належних до однієї частини мови), які репрезентують структури з порівняльними зворотами значної інформативності.

Компаративні конструкції на основі семантики предмета порівняння можна об'єднати в такі семантичні поля: "Людина" (*Вона* [жінка] *скидає на мене очима й тут же, вмить, неначе підстрелена, спирається рукою на тинок...* [3, с.212]; "Довкілля" (*Тепер друга година, на вечір імла розійдеться, небо стане червоним, як кавун* [3, с.343]); "Транспорт" (*Авто м'яко, як уткнувшись у туго напнуту сітку, зупиняється* [3, с.384]; "Звуки" (*А позаду крики і*

стрілянина розгорялись, як скирта сухої соломи, в яку кинено сірник [3, с.196]; "Час" (В розчинені двері дихав темний вечір, наче стояв біля порога й, задиханий, слухав нас [3, с.72]).

У складі семантичного поля "**Людина**" можна виділити такі лексико-семантичні групи: 1) "назви осіб": *А Василь бліднів і, як соняшник до сонця, повертався за нею [3, с.31]; 2) "назви частин людського тіла": Чи від світла місяця, чи чого іншого лице його було жовто-буре, як осінній зжовклий лист [3, с.61]; 3) "назви групи осіб": *Остання дівчора бігає круг пам'ятника, стрибає, бавиться в піску, словниючи сквер, як пташки й бджоли в саду, веселим цебетанням, дзвоном, шелестом [3, с.297]; 4) "назви психічних і фізичних станів людини": *Молодий економ, пан Гудзінський, або, як звуть його селяни, Гудзик, ходить злий і темний, як хмара [3, с.106]; 5) "абстрактні назви внутрішніх станів людини": *І тонкий, дрижачий сум, як павутина над пожовклою стернею, літав од них в повітрі й обвивався круг серця [3, с.37]; 6) "назви зорових образів": *На чолі й на скулах Шапочки, як цвіль на стовбурах дерев, зеленкувата тїнь [3, с.319].*****

Лексико-семантичне поле "**Природа**" містить такі лексико-семантичні групи: 1) "назви астральної сфери": *Вгорі крізь листя береста, як золоті цвяхи, жовтіли зорі... [3, с.28]; 2) "назви рослинного світу": *Далеко-далеко темніла, як тин, смуга лісу [3, с.38].**

У порівняльних структурах традиційно виділяють суб'єкт зіставлення (те, що порівнюють) і об'єкт (те, із чим порівнюють) та ознаку, що лежить в основі порівняння і за якою один денотат порівнюється з іншим [12, с.528]. Найхарактернішими суб'єктами Винниченкових порівнянь є Людина та Природа, які взаємодіють між собою, доповнюють одна одну. У порівняннях такого семантичного плану відбивається весь пізнавальний досвід людини. Її почуттєві інтенції й аксіологічні виміри. Фактичний матеріал свідчить, що домінуючим є людський чинник, який забезпечує виділення і фіксацію передусім соціально значущих фрагментів національної картини світу. У центрі – особистість із її світорозумінням і світовідчуттям.

Вибір суб'єкта порівняння належить до явищ індивідуальних, самотніх, мотивованих пізнавальною діяльністю мовців. Так, доквілля у В.Винниченка змальовано очима людини, яка розуміє природу, живе поряд із нею і забезпечує образно-асоціативну вербалізацію її складників.

Порівняння В.Винниченка мають антропоцентричну природу, репрезентовану зіставленнями Людини з явищами Природи. Найчастіше письменник залучає до порівняльних структур слова, належні до таких лексико-семантичних груп: 1) "рослини": *Вуса вигоріли на сонці, стали жовто-білими, як степова трава пізнього літа [3, с.292]; 2) "тварини": *А думки на диво бистрі, раптові, неначе отара кіз у загоні, чимсь стривожених, наляканих [3, с.237]; 3) "птахи": *Хазайка помешкання, стара караїмка з закарлюченим, як у сови, носом... [3, с.262]; 4) "фрукти": *Щоки обвисли й ніс неначе зав'яв, як недостигла зірвана груша [3, с.242]; 5) "овочі": *Обличчя схудло; раніше білий, в'ялий, повислий ніс тепер, здається, теж схуд, підтягнувся, став бурим і порепаним, як перестиглий жовтяк-огірок [3, с.285]; 6) "атмосферні явища": *В сиво-рудих круглих бусах залягає, як осінній туман у старій пожовклій тирсі, возка, сумна посмішка [3, с.403].******

В ідіолекті В.Винниченка наявні компаративні конструкції, у яких суб'єкт і об'єкт порівняння належать до одного лексико-семантичного поля. Найцікавішими виявилися поля, де суб'єктом порівняння виступають зовнішні та внутрішні характеристики людини. Об'єкти порівняння зазвичай експлікують такі лексико-семантичні поля: "**Людина**" (*І пильно, короткозоро починає розглядати дряпку на своїй руці, тонкій та ніжній, як у жінки [3, с.229]; "Предмет" (А мені чогось здавалось, що ви жонаті і жінка у вас маленька, кругленька брюнетка з твердими, як опука, щоками [3, с.278] (опука – заст. м'яч); "Знаряддя праці" (...Великі, як дерев'яні сільські вила, руки, теж у ластовинні й куциках рудого волосся, важко лежать на костистих колінах [3, с.397]); "Речовина" (Старий граф ... важко ходить по кабінету, мнучи й тискаючи свою пам'ять, як засохлу глину [3, с.406]).*

Звичайно, образи таких порівнянь є одиничними, проте саме вони належать до чинників перекодування семантики слова, уживання його як репрезентатора різнорідних знань про фрагменти картини світу. Семантично різновекторна сполучуваність слів у Винниченкових порівняннях зумовлює розмаїття нових асоціацій і є концептуальною базою для розвитку вторинних значень.

За належністю компонентів порівняння (суб'єкта і об'єкта) до різних семантичних полів в ідіолекті В.Винниченка найпоширенішим є такі семантичні модифікації: "**Людина – рослинний світ**" (*Це старий Йоганн. Старий, жовтенський, зморщений, як перестигла, забута на дереві грушка [3, с.392]; "Людина – тваринний світ" (Костя скоса, понуро й коротко, як найжене звірятко, поглядає на матір, зсувається зі стільця й помалу йде до дверей [3, с.349]. Уведення до тексту саме таких семантичних різновидів порівнянь дають змогу читачеві образніше уявити зовнішність персонажа, глибше відчувати його фізичний чи психічний стан. Вибір компонентів порівнянь є результатом індивідуального бачення світу митцем, свідченням своєрідності розкриття ідейного змісту твору. Допомогає розкрити задум автора актуалізація образного уявлення про той денотат, ознаки, риси, властивості, функції якого через зіставлення переходять до іншого, семантично віддаленого простору. Пряма номінація лежить в основі розвитку нових креативних значень лексем – складників порівняльних конструкцій.*

За характером вияву основних зіставних планів в ідіолекті В.Винниченка найпродуктивнішими є лексико-семантичні варіанти, що репрезентують позитивні/негативні характеристики осіб. У таких порівняльних конструкціях наявні не лише суб'єкт і об'єкт зіставлення, а й показник порівняння – порівняльний сполучник. Найуживанішим в ідіолекті В.Винниченка є сполучник *як*. Семантика слів, залучених до відтворення бажаної або можливої схожості суб'єкта і об'єкта зіставлення, досить часто є віддаленою, що й забезпечує реалізацію їхнього асоціативно-образного потенціалу, підсиленого аперцепційним тлом авторського найменування.

Порівняння в ідіолекті В.Винниченка – це передусім засіб експресивізації текстових просторів, вияв індивідуалізації художнього мислення: *Голова графа довго, мовчки й механічно, як зачеплене серце дзвіночка, хитається згори вниз [3, с.404]; ...Щічки рум'яненкі, з фіолетовими жилочками, як на осіннім червонуватім листі... [3, с.444].*

Суб'єкти чи об'єкти порівняння у творах В.Винниченка можуть повторюватися, проте ознака, що лежить в основі зіставлення, у кожному випадку буде іншою: *Чорне волоссячко, як знаки виклику, лежить на високому чолі* [3, с.381]; *...у неї над світлим лобом волосся лежало, як положена золотиста пшениця після бурі* [5, с.82]; *Маса захвилювалась, заворушилась, як мухи, яких потривожено на їхнім меду* [5, с.91]; *Він [пан доктор] зиркає на неї [Міці], як на муху, і знову нахилиється до валізки* [3, с.453]. Експресивний ефект порівняльних зворотів посилюють лексеми з демінутивно-пейоративними формантами, що збагачає аксіологічний план контексту, індивідуалізує мову автора: *Та [баба Чапля] посміхається тонесенькою, як волосинка, посмішечкою, а оченята без вій, червоні, гостренькі дивляться вбік* [4, с.720]. Експресивний потенціал Винниченкових порівняльних конструкцій у їхній оказіональності, глибинності основи зіставлення, яка містить індивідуально-авторський асоціативний образ: *Фріда спускає очі додолу, і на маленьких, як розрізана надвоє вишня, устах лукавиться загониста посмішка...* [3, с.421].

Оригінальність Винниченкових порівняльних конструкцій виявляється не тільки в їхньому лексичному наповненні, а й у транспозиції, що зумовлює розвиток на їхній основі метафоричних значень, актуалізацію образу.

Зв'язок між порівнянням та метафорою виявили ще давньогрецькі поети. Так, Аристотель вважав, що "порівняння є також метафорою, оскільки між тим й іншим існує лише незначна відмінність" [1, с.276]. Метафору як приховане порівняння кваліфікував і О.Потебня, який єдиною відмінністю називав наявність чи відсутність компаративного зв'язку [10, с.204]. Одночасно вчений зазначав, що "яким би не було прекрасним порівняння, але воно змушує нас думати про багато такого, що зовсім не становить необхідної належності мислимого суб'єкта, воно нас розважає, краще сказати, саме є відсутністю строгого мислення" [11, с.37]. Ідіолект В.Винниченка позначений неодноразовим повторенням метафор чи метафоричних епітетів, основою для яких є образ раніше вживаного порівняння. Так, письменник спочатку характеризує голову Шпіндлера (роман "Сонячна машина"): *Кудлата й велика, як у пуделя, голова з кучерявими заличками під вухами...* [3, с.432]. В.Винниченко вживає порівняння лише раз, а пізніше звертається до цього образу неодноразово. Таким шляхом образ порівняння модифікується і репрезентує вже інший семантичний план – метафоричний: *Кудлата голова чорного пуделя підводиться від газети, і невеличкі, заглиблені очі старої, розумної й лукавої мавти з сміхотливою іскоркою пробігають по присутніх* [3, с.434]. До цього ж порівняння читача повертає епітет "пуделячий": *Шпіндлер, оброслий, кудлатий, закинувши пуделячу голову аж за спинку фотеля, дивиться в стелю* [3, с.855]. Отже, текст роману засвідчує еволюцію образних засобів: від більш простої презентації образу, експліцитного семантичного плану, акумульованого в порівнянні, – до складнішого, імпліцитного змісту, сконцентрованого в метафорі. У мовознавстві такі процеси помічено в царині фразеології, де "перехід від стійкого порівняння до фразеологізму (фразеологічний метафорі)" кваліфіковано як різновид імпліціювання образу [8, с.168]. Модифікація тропів (перехід від порівняння до метафори та оказіонального епітета) стає помітнішою в контекстах, де автор використовує поряд постійний епітет *кудлатий*. Отже, і порівняння, і метафора, і епітет роблять образ неповторним, посилюють експресивність текстових просторів роману.

І.В.Арнольд звернула увагу на особливості творення образу на основі художнього порівняння: "...будь-який образ будується на використанні подібності між двома далекими один від одного предметами" [2, с.140]. Так, в ідіолекті В.Винниченка активно функціонують порівняльні структури, що поєднують досить віддалені денотативні плани: *усмішка – коса, місяць – баба, зорі – цвяшки, спів – куліи: Але Трохим тільки міцніше стулив зуби, через цю усмішка здавалась тонкою, як кінчик добре виклепаної коси* [4, с.257]; *Часом він устромлявся в кругле червоне лице місяця, що сходив над далекою смугою лісу й був подібний до червоноїкої баби...* [4, с.588]; *Вгорі крізь листя береста, як золоті цвяшки, жовтіли зорі...* [4, с.356]; *Правда, їх [людей] було мало, і спів був такий же рідкий, як той куліи, що нам варили...* [4, с.525].

Фактичний матеріал свідчить, що для індивідуально-авторської мовотворчості В.Винниченка є актуальною не тільки значна віддаленість між суб'єктом і об'єктом зіставлення, а й самобутність переходів від конкретно-образних фрагментів національної картини світу до внутрішнього світу своїх персонажів, людських стосунків, тобто до чуттєвого.

Серед граматичних засобів вираження порівняльних значень в ідіолекті В.Винниченка найчисельнішими є сполучники *як, мов, немов, наче, неначе, ніби*: *Тополі, як два ряди величезних віників, стоять непорушно* [3, с.204]; *На лиці Панаса Павловича пробігає радість, неначе в лісі промінь на світанні* [3, с.257]; *Сонце, немов утомившись, стало сідати, і з поля повіяло свіжим повітрям* [4, с.71]; *Мені видно було тільки капелюх її, який, немов сковорода поставлена рубя, весь час заступав її голову від мене* [5, с.91].

До поодиноких випадків в ідіолекті В.Винниченка належить уживання усталених порівняльних зворотів узуального плану. Їхню експресивність підживлює контекст, який забезпечує якісно новий рівень репрезентації зіставлених реалій в художньому світі автора: *Ніч пройшла хутко, наче хтось узяв і вилив зразу, як відро води, ті десять – дванадцять годин у минуле* [5, с.87]. Не втрачають сили ті стійкі народні порівняння, які належать до різновидів енантіосемії – антифразисів на зразок *добрий як перець* (дуже гіркий), *потрібний як собаці другий хвіст* (непотрібний), *личить як свині сідло* (зовсім не личить): *Він мені потрібний, як сироті тряся...* [3, с.113].

Характерною рисою ідіолекту В.Винниченка є вживання порівнянь у поєднанні з іншими художніми засобами (епітетами, метафорами тощо): *Кожний її [Мадонни] рух, поворот, вигин тіла, кожна лінія наче розв'язує вузлик за вузликом у душі...* [3, 463]; *Але що більше цих маленьких жертв, то ясніше та легше у мене на душі. Неначе скидаю з себе налиплу, брудну, тверду кору й вертаюся до юнацтва* [3, с.215].

Порівняння беруть участь у реалізації ретроспекції, поновлюючи попередні емотивно-оцінні плани і надаючи певним деталям значущості. Аперцепція Винниченкових контекстів через порівняльні структури моделює концептуальну базу картини світу автора, експлікує його естетичні виміри.

Аналіз порівняльних структур в ідіолекті В.Винниченка виявив антропоцентричний принцип організації зіставної семантики, домінування чуттєвого компонента. Письменник більше уваги зосереджує на індивідуалізації персонажів,

їхньому внутрішньому світові, портретних характеристиках тощо. Порівняльні моделі орієнтовані на посилення експресивних просторів текстів, ідентифікацію етнокультурної спільноти.

Порівняння в ідіолекті В.Винниченка вирізняються активністю своєї семантики, домінуванням чуттєвих складників, що забезпечує еволюцію, імпліціювання первинного образу, що може моделювати інші художні засоби – метафори, епітети, гіперболи, літопи тощо.

Ідіолект В.Винниченка позначений вживанням порівняльних конструкцій як найяскравіших образних одиниць, які є концептуальною базою для створення інших тропів. Порівняння В.Винниченка викликають широке коло асоціацій, актуалізують образні уявлення тих фрагментів національної картини світу, характеристики яких формують нові okazionalні значеннєві плани, викликають відповідну реакцію читача. У порівняльних структурах письменник вплив світогляд, свою життєву позицію, вибудував індивідуальну мовну картину світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Поэтика. Риторика. – СПб.: Азбука, 2000.
2. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. (Стилистика декодирования). – Л.: Просвещение, 1973.
3. Винниченко В.К. Вибрані твори: Оповідання. Повість. Романи / Передм. Л.С.Дем'янівської. – К.: Грамота, 2005.
4. Винниченко В. Краса і сила. – К.: Дніпро, 1989. Винниченко В. Оповідання. – К.: Наукова думка, 1999.
5. Винниченко В. Оповідання. Роман "Слово за тобою, Сталіне!", п'єса "Чорна Пантера і Білий Медвідь". – К.: Наук. думка, 1999.
6. Загнітко А.П. Основи функціональної морфології української мови. – К.: Вища школа, 1991.
7. Мокієнко В.М. Славянская фразеология. – М.: Высшая школа. – 1989.
8. Потебня А.А. Мысль и язык. – К.: СИНТО, 1993.
9. Потебня А.А. Теоретическая поэтика. – М.: Высшая школа, 1990.
10. Потебня О. Эстетика и поэтика слова. – К.: Мистецтво, 1985.
11. Українська мова. Енциклопедія. Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. та ін. – 3-є вид., зі змінами і доп. – К.: Вид-во "Укр. Енцикл." ім. М.П.Бажана, 2007.
12. Юрченко О.С., Івченко А.О. Словник стійких народних порівнянь. – Харків: Основа, 1993.

The article is dedicated to elucidation of the place of comparison in individual V.Vinnichenko's language picture of the world. It is investigated the link of semantic types of comparison with the fiction V.Vinnichenko's space is analysed the role of comparison in foundation of lexical figures' structure.

О. В. Куц

ПРОБЛЕМА ПАРАДИГМИ РЕЧЕННЯ В ЛІНГВІСТИЦІ

У статті розглянуто проблему синтаксичної парадигми, зокрема проаналізовано погляди вітчизняних і зарубіжних мовознавців на парадигму простого речення. Установлено, що парадигмою речення є протиставлені ряди (варіанти) синтаксичних структур як виразників однієї структурної схеми речення (інваріанта). Виділено модифікації інваріанта, що охоплюють власне синтаксичні і семантико-синтаксичні перетворення структурної схеми базового речення, і дериваційні трансформації інваріанта.

Ключові слова: парадигма, структурна схема речення, варіант, інваріант, модифікації інваріанта, трансформації інваріанта.

Вивчення синтаксичних структур з погляду їхніх парадигматичних характеристик є однією з актуальних проблем сучасної лінгвістики. Парадигматичний аналіз передбачає з'ясування сутності поняття парадигма щодо синтаксичних одиниць різних типів (словосполучення, просте речення, складне речення), встановлення критеріїв синтаксичної парадигми, дослідження системних відношень, в які вступає структурна схема речення як одиниця синтаксичної парадигми, законів її побудови, зокрема встановлення облігаторних і факультативних компонентів, визначення типів варіантів інваріанта речення, опис ієрархії варіантів структурної схеми речення тощо.

Метою статті є проаналізувати погляди вітчизняних і зарубіжних мовознавців на проблему синтаксичної парадигми, зокрема витлумачування поняття парадигми щодо простого речення.

Поняття синтаксичної парадигми, сформоване на ідеї Ф. де Соссюра про асоціативні відношення між елементами мовної системи, пов'язане з розвитком парадигматичної концепції речення, що використовувалась у теорії породжувальних грамастик для моделювання системної організації синтаксичного рівня мови [2, с. 141]. Проте терміни Ф. де Соссюра „парадигматичний” і „синтагматичний” та відношення між ними з часом зазнали змін. Так, уявлення про те, що членам парадигматичного ряду невластивий певний фіксований порядок, замінено глибшим проникненням у стратифікацію парадигм, встановлено, що парадигму задає набір кореляцій між „маркованими” і „немаркованими” членами, чи глибинними (ядерними) і поверхневими структурами [14, с. 411].

Вивчення парадигми речення зумовлено розвитком дериваційного синтаксису і трансформаційного методу в 60-х роках ХХ століття. Першим дослідженням з цієї проблеми була робота Д.Уорта (1963 р.), написана до V конгресу славістів. Учений відносить до системи синтаксичної парадигматики усі синтаксичні конструкції, пов'язані синонімічно, або трансформаційними відношеннями. Синтаксична парадигма потрактована як комплекс корелятивних синтаксичних структур, котрі розрізняє принаймні одна морфема. Д.Уорт виділяє, крім простих, так звані комплексні парадигми (гіпертагми), які утворюють „тагми”, а „тагми” мають власні парадигми – „алотагми”. Напр.: *Студент читає книгу* (гіпертагма). Тагми: *Студенти читають книгу. Книга читається студентами. Книга, яка читається студентами* тощо. Алотагми: для 1-ої тагми: *Студенти читають (читали, читатимуть) книгу*. Крім внутрісхемних кореляцій, він виділяє синтаксичні міжсхемні утворення, цим самим виходячи за межі трансформаційної теорії [15].